

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЖІНОК У РІЗНІ ЧАСОВІ ПЕРІОДИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Визначення особливостей кримінальної відповідальності жінок у різні часові періоди історії України передбачає аналіз основних джерел права різних періодів. За джерелами кримінального права різних періодів історії України природна відмінність жінок завжди визнавалася, але зумовлювала в більшості випадків настання негативних наслідків. Факт, що досить тривалий час за злочини, суб'єктом яких могла бути жінка, передбачалася лише страта, не міг не позначитися на обсязі кримінальної репресії щодо жінок у подальших історичних періодах.

У часи Київської Русі (IX-XII ст.) моральне та фізичне насильство як засіб регулювання відносин між людьми значною мірою пояснювали сувору практику покарань щодо жінок. У Київській державі жінки перебували під владою чоловіка та не мали політичних прав. Головна сфера діяльності жінки того часу — сім'я, побут. Церква створює різні норми канонічного права, маючи за мету зосередити у своїх руках репресивні засоби боротьби з порушенням моралі, зокрема у сімейно-шлюбних відносинах. Канонічне право, що мало за мету зміцнення сім'ї, чільну роль чоловіка в родині, породжувало безправне, практично рабське становище жінок [1, с. 109].

Важливі зміни в різні галузі права внесли нововведення церковного статуту князів Київської Русі. Так, Статут князя Ярослава Володимировича про церковні суди регулював укладання і розірвання шлюбу, містив також кілька статей, що передбачали кримінальну відповідальність *жінок як спеціального суб'єкта* за дітовбивство, крадіжку, чаклунство [3, с. 85].

Міра покарання за ці злочини допускала викуп жінки її рідними; до того ж вона мала перебувати під наглядом церкви. У цей період історії формувалося уявлення про схильність жінки до чаклунства, яка нібито більше підвладна пристрасним почуттям, що засуджує християнство. Стаття 38 Статуту Ярослава передбачала відповідальність жінки за *чаклунство*. Тут

знову йдеться про право чоловіка визначати міру покарання дружині, якщо він викриє її в чаклунстві.

Злочини, які вчиняли жінки за часів Київської Русі, розглядалися передусім як порушення норм моральності, родинно-шлюбних відносин, трактувалися як образа, нанесена честі й інтересам чоловіка, порядку, який освячувався релігією.

Статути князів Київської Русі, «Руська правда», звичаї і традиції давньоруського народу як джерела права того періоду діяли достатньо тривалий час. На території України часів Великого князівства Литовського, а пізніше — Речі Посполитої судочинство здійснювалося почасти відповідно до зазначених джерел права. Кодексами кримінального права, що діяли на значній території України з XVI ст. до початку XIX ст., стали Литовські статuti 1529, 1566 і 1588 рр. видання, які мали практично перехідне положення від «Руської правди» до поширення на всій території України чинності російського законодавства [4, с. 66].

В артикулах Литовського статуту формулювалися поняття різних видів злочинів, за вчинення яких до жінки застосовувалася смертна кара (51). Надзвичайно тяжкі покарання, яким піддавалися жінки, були за підозру у зраді свого чоловіка. Кримінальне порушення відносин відданості, любові, поваги розглядалося як особливий ступінь безпутності й аморальності винного [2, с. 241]. За ці злочини передбачалась смертна кара, але була можлива альтернатива. Чоловік мав право не дати згоду на страту дружини і розправитися з нею на власний розсуд. Особливе значення для історії кримінального законодавства має звід законів — «Права, по котрым судится малороссийский народ». Надто суворі покарання передбачалися за вчинення злочинів проти моральності, сімейно-шлюбних відносин, суб'єктом яких могла бути не тільки жінка, але й чоловік. Звід законів, що розглядається, відтворює ідеї, притаманні кримінальному законодавству з давньоруських часів: ставлення до жінки, як до істоти «другорядного порядку», залежної від чоловіка.

Кримінальне законодавство XVII ст., зокрема Соборне уложення 1649 р., відрізнялося суворістю каральної системи. Практика призначення кримінальних покарань передбачала застосування різних видів кваліфікованої смертної кари, калічницьких

і болісних тілесних покарань. Суворе ставлення до жінки, яке спостерігалося протягом кількох століть, визначалося моделлю особистості злочинця, яку створила церква.

Тілесні покарання були вже добре відомі за часів Київської Русі. Уложення 1845 р. «Про покарання кримінальні та виправні» припинило тілесні покарання щодо всіх жінок лише в 1893 р. Це було значним кроком на шляху гуманізації і пом'якшення системи покарань до цієї категорії засуджених. Тривале існування згаданих покарань пояснювалося легкістю їх виконання, воно не потребувало утримування у в'язниці [4, с. 76].

Скасування тілесних покарань спричинило широке застосування покарань, *пов'язаних з ізоляцією засудженого*. Всі види покарань передбачали позбавлення *всіх станових прав*. До жінок не застосовувалися каторжні роботи на копальнях та у фортецях як такі, що не відповідали особливостям їхнього фізичного стану. Суспільний стан жінки в царській Росії відбивався на її статусі у в'язниці: становище жінки було ще більш важким і безправним, ніж стан підданого чоловічої статі.

Отже, злочини, які вчиняли жінки, як правило, розглядалися як порушення моралі, родинно-шлюбних відносин, що освячувалися релігією, а тому завжди вважалися особливо тяжкими і дуже суворо каралися. Лише наприкінці XVIII ст. почався процес поступової гуманізації системи покарань щодо жінок як суб'єкта злочину.

Література

1. Бочарніков Д. І. Чи дійсно юридичне право було єдиним інструментом державного управління суспільством в Київській Русі / Д. І. Бочарніков // Право України. — 1997. — № 11. — С. 109-110.
2. Демченко Г. В. Наказание по Литовскому Статуту в его трех редакциях / Г. В. Демченко. — Киев, 1894. — 284 с.
3. Древнерусские княжеские уставы XI-XV вв. / сост. Я. Н. Шапов. — М. : Наука, 1976. — 239 с.
4. Меркулова В. О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: монографія / В. О. Меркулова. — [вид. 2-ге]. — Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2003. — 281 с.